

TER BESLISSING

Aan Minister van SZW

Datum
25-03-2025

Onze referentie
2025-

Opgesteld door
Persoonsgegevens

nota

Verzending Kamerbrief combinatie arbeid en zorg (incl. gezinsonderzoek) na MR 28 maart

Aanleiding

Eerder heeft u akkoord gegeven op bespreking van de Kamerbrief combinatie arbeid en zorg (incl. aanbieding gezinsonderzoek) in de MR. De brief staat op de agenda van de MR a.s. vrijdag 28 maart. Indien akkoord wordt de brief aan de TK verzonden.

Uiterlijk bij
27 maart 2025

Bijlage(n)
2

Geadviseerd besluit

Verzending aan de TK na de MR van 28 maart.

Kernpunten

- De brief is afgestemd met verschillende departementen en met sociale partners. Onder andere via de Regiegroep (5 maart) en de CSD (17 maart).
- We hebben in de bijgaande versie nog een aantal tekstuele wijzigingen gedaan om de tekst beter leesbaar te maken.
- Op 2 april vindt het commissiedebat Arbeidsmarktbeleid plaats. Dit debat is een aantal keer uitgesteld. De brief wordt nu een aantal dagen voor dit debat verzonden.

Bijlagen

Volgnummer	Naam	Actie	Informatie
1	Kamerbrief combinatie arbeid en zorg (incl. gezinsonderzoek)	Verzenden aan TK	
2	Onderzoek naar de situatie van gezinnen in Nederland	Bijlage bij verzending	
3	Beslisnota's Kamerbrief combinatie arbeid en zorg	Bijlage bij verzending	

TER BESLISSING

Aan

Minister van SZW

Datum
12-02-2025

Onze referentie
2025

nota

Kamerbrief Arbeid en Zorg, incl. reactie gezinsonderzoek

Opgesteld door
Persoonsgegevens

Aanleiding

In het CD arbeidsmarktbeleid van 23-10-2024 heeft u de TK een **1**ief over Arbeid en Zorg toegezegd, waarin u ingaat op de vereenvoudiging van het verlofstelsel en een reactie geeft op het onderzoek naar de situatie van gezinnen in Nederland. Met deze brief wordt dit **onderzoek aan de TK aangeboden**. U wordt binnenkort separaat geïnformeerd over de vereenvoudiging van verlof.

Uiterlijk bij
14 februari 2025

Bijlage(n)
2

Het gaat om een beleidsarme brief. Gezien de vele verzoeken uit de Kamer om een visie op arbeid en zorg en het gezin, nemen we **in dit concept de ruimte om uw visie te toetsen op deze onderwerpen**. Op basis van bespreking in de beleidsstaf op 17 febr. en uw reactie op beslispunten, **scherpen we de brief aan**.

Geadviseerd besluit

1. Bent u akkoord met de **lijn, opzet en toon van de concept brief?**
2. Bent u ermee akkoord te expliciteren dat u naar aanleiding van de uitkomsten van het gezinsonderzoek **geen aanleiding ziet om tot nieuw beleid te komen?**
 - a. Bent u ermee akkoord dat niet verder wordt gegaan met het wettelijk regelen van de **2**ridische positie van regenbooggezinnen?
3. Stemt u ermee in om in deze brief **niet expliciet in te gaan op voorgenomen vereenvoudigingsmaatregelen voor het verlofstelsel**, gegeven dat deze meelopen in de **voorjaarsbesluitvorming?**
4. Bent u ermee akkoord dat we in deze brief bij uitvoering van de motie Flach c.s. over positief gezinsbeleid de lijn behouden dat belemmeringen voor gezinsvorming worden weggenomen, maar dat het een **vrije keuze blijft?**
5. Stemt u ermee in om in deze brief **geen tussenstand** van de uitvoering van motie Vijlbrief te geven en daar in een latere brief (mei) op in te gaan?

Kernpunten

Beslispunt 1: opzet brief

- De brief is opgezet met als centrale thematiek de uitdaging voor mensen om **3**eedere ballen in de lucht te houden, en hoe de overheid daarbij ondersteunt. Uitgangspunt is dat mensen hier in vrijheid keuzes kunnen maken. Dit tegen de **4**chtergrond van maatschappelijke uitdagingen als de **vergrijzing en toenemende krapte op de arbeidsmarkt**. De brief gaat in op drie overkoepelende voorwaarden die hierbij meespelen:
 - Het **combineren van werk en privé;**
 - Keuzes maken zonder **financieel in de knel te komen;**

Overzicht van opmerkingen bij OPENBAARMAKEN Beslisnota's Kamerbrief combinatie arbeid en zorg (incl. gezinsonderzoek).pdf

Pagina: 1

 Nummer: 1 Auteur: Hijum, Y.J. van Onderwerp: Highlight Datum: Onbepaald

brief over Arbeid
en Zorg toegezegd, waarin u ingaat op de vereenvoudiging van het verlofstelsel en
een reactie geeft op het onderzoek naar de situatie van gezinnen in Nederland.
onderzoek aan de TK aangeboden.
Het gaat om een beleidsarme brief.
in dit concept de ruimte om uw visie te toetsen op deze onderwerpen.
scherpen we de brief aan.
lijn, opzet en toon van de concept brief?
geen aanleiding ziet om tot nieuw beleid te komen?

 Nummer: 2 Auteur: Hijum, Y.J. van Onderwerp: Highlight Datum: Onbepaald

juridische positie van regenbooggezinnen?
niet expliciet in te
vereenvoudigingsmaatregelen voor het verlofstelsel,
voorjaarsbesluitvorming?
vrije keuze blijft?
geen tussenstand

 Nummer: 3 Auteur: Hijum, Y.J. van Onderwerp: Highlight Datum: Onbepaald

meerdere ballen in de lucht te houden,

 Nummer: 4 Auteur: Hijum, Y.J. van Onderwerp: Highlight Datum: Onbepaald

achtergrond van maatschappelijke uitdagingen als de
vergrijzing en toenemende krapte op de arbeidsmarkt.
combineren van werk en privé;
financieel in de knel te komen;

- Omgaan met de druk(te) van het leven.
- Bij het bespreken van deze thematiek putten we uit het **1** **gezinsonderzoek** dat u bij deze brief aanbiedt, zowel bij de beschrijving van uitdagingen als ten aanzien van het beleid dat het kabinet voert in het licht van de aanbevelingen die volgen uit het onderzoek. Met dit onderzoek wordt voldaan aan een aantal moties en toezeggingen (zie einde nota).

Datum
12-02-2025

Onze referentie
2025-

X **2** *Beslispunt 2: expliciteren geen nieuw beleid*

- Het gezinsonderzoek **bevestigt ons beeld en huidig beleid**. Het onderzoek geeft ons **inziens geen aanknopingspunten voor nieuw beleid**.
- Wij stellen voor te expliciteren dat u geen aanknopingspunten ziet voor nieuw beleid. Partijen die meer vanuit gezinsperspectief willen doen, zullen ook zonder deze explicitering vragen naar **nieuw beleid**. En het informeert de TK op een duidelijke wijze over de visie van het kabinet, die ook houvast biedt in debatten. We verwachten eventuele vragen goed te kunnen beantwoorden.

*Beslispunt 2a: **juridische positie regenbooggezinnen***

- In het onderzoek komt één punt naar voren waar extra beleid wellicht wel op zijn plaats zou zijn: de **juridische positie van regenbooggezinnen**.
- Momenteel bestaat er geen wettelijk kader voor draagmoederschap, kan een kind maximaal twee juridische ouders hebben en kunnen er maximaal twee personen gezag hebben over een kind. Verzorgende ouders die niet juridisch ouder zijn, kunnen in de praktijk niet op iedere regeling een beroep doen.
- We herhalen in de brief de stand van zaken die de Kamer kent over het wetsvoorstel draagmoederschap en over meerouderschap.
- Ambtelijk geeft J&V aan dat gedurende deze kabinetsperiode niet verder wordt gegaan met deze trajecten. Dit toetsen zij bij hun bewindspersoon. Wij adviseren u **3** **deze beslissing bij de staatssecretaris van Rechtsbescherming** te laten.

4

Beslispunt 3: vereenvoudiging verlofstelsel

- Aan de TK is toegezegd om in **5** **deze brief in te gaan op de vereenvoudiging van het verlofstelsel**. In de brief gaat u hier kort en procesmatig op in.
- De verzending van de brief aan de TK (Q1) is nu voorzien voordat de voorjaarsbesluitvorming is afgerond en de Voorjaarsnota aan de TK wordt gestuurd (eind april). Omdat de vereenvoudiging van het verlofstelsel onderdeel is van de **voorjaarsbesluitvorming, achten FEZ en FIN het onwenselijk om in deze brief over voorgenomen maatregelen met budgettaire effecten te communiceren**.
- Wij adviseren u daarom in een latere brief, na de voorjaarsbesluitvorming, in te gaan op **concretere voornemens**. Indien u toch daarom wenst om in de brief op concrete voorgenomen maatregelen met budgettaire consequenties in te gaan, moet er overeenstemming worden gevonden met FIN.
- NB: vanwege de technische aard leggen we u een aparte nota voor over de vereenvoudiging.

6

7 *Beslispunt 4: **motie Flach c.s.***

- Tijdens het debat over de Staatscommissie Demografie is een motie ingediend door Flach c.s. die verzoekt om **positief gezinsbeleid in kaart** te brengen en belemmeringen voor (aanstaande) ouders weg te nemen.¹

¹ Kamerstukken II 2024/25, 36 410, nr. 97.

Pagina: 2

	Nummer: 1	Auteur: Hijum, Y.J. van	Onderwerp: Highlight	Datum: Onbepaald
gezinsonderzoek bevestigt ons beeld en huidig beleid. Het inziens geen aanknopingspunten voor nieuw beleid. nieuw beleid.				
	Nummer: 2	Auteur: Hijum, Y.J. van	Onderwerp: Free Hand	Datum: Onbepaald
	Nummer: 3	Auteur: Hijum, Y.J. van	Onderwerp: Highlight	Datum: Onbepaald
deze beslissing bij de staatssecretaris van Rechtsbescherming juridische positie regenbooggezinnen juridische positie van regenbooggezinnen.				
	Nummer: 4	Auteur: Hijum, Y.J. van	Onderwerp: Free Hand	Datum: Onbepaald
	Nummer: 5	Auteur: Hijum, Y.J. van	Onderwerp: Highlight	Datum: Onbepaald
deze brief in te gaan op de vereenvoudiging van het verlofstelsel. In de brief gaat u hier kort en procesmatig op in. voorjaarsbesluitvorming, achten FEZ en FIN het onwenselijk om in deze brief over voorgenomen maatregelen met budgettaire effecten te communiceren. concretere voornemens.				
	Nummer: 6	Auteur: Hijum, Y.J. van	Onderwerp: Free Hand	Datum: Onbepaald
	Nummer: 7	Auteur: Hijum, Y.J. van	Onderwerp: Highlight	Datum: Onbepaald
Beslispunt 4: motie Flach c.s. positief gezinsbeleid in kaart				

- In de brief gaan we in op deze motie. Hierbij adviseren we u de lijn aan te houden dat belemmeringen worden weggenomen, maar dat het vormen van een gezin een **2** ijje keuze is.

Datum
12-02-2025

Onze referentie
2025-

Beslispunt 5: motie Vijlbrief

- Motie Vijlbrief verzoekt om het D66 voorstel voor een **3** leerurenvoordeel verder uit te werken en dit voor de voorjaarsbesluitvorming aan de Kamer te doen toekomen.² Momenteel brengen we met AFP/FIN in kaart:
 - Welke wetten en (belasting)systemen moeten worden aangepast?
 - Is het uitvoerbaar?
 - Is het praktisch mogelijk: welke gegevens hebben we nodig? (qua registratie van uren)
 - Hoe werkt het met zelfstandigen?
 - Arbeidsmarkteffecten: wat doet de prikkel?
 - Hoeveel zou het kosten?
 - Wat is de samenhang met de arbeidskorting?
 - Wat zijn de verwachte maatschappelijke effecten bijv. rond ongelijkheid en verschillende effecten op verschillende inkomensgroepen.
- Dit proces is trager dan verwacht, omdat de Belastingdienst een quickscan moet uitvoeren om antwoord te geven op de tweede vraag (is het uitvoerbaar?). Die doorlooptijd loopt hoogstwaarschijnlijk ongelijk met de timing van deze brief. We kunnen in deze Kamerbrief aangeven dat we bovenstaande vragen nu uitzoeken, om deels te voldoen aan de wens om meer informatie voorafgaand aan de voorjaarsbesluitvorming. Wij adviseren u echter om in één keer de antwoorden op te nemen in een brief over de hervorming van het belastingstelsel, die in/rond mei uitgaat.

Onderzoek naar de situatie van gezinnen in Nederland

- Het onderzoek (uitgevoerd door Verwey-Jonker Instituut) brengt de ontwikkelingen sinds 2008 en huidige ervaringen en knelpunten van gezinnen in kaart. Het onderzoek is veelomvattend en gaat over alle aspecten die gezinnen aangaan, breder dan alleen het SZW-terrein.
- We hebben besloten in de brief voornamelijk te focussen op de uitkomsten die raken aan arbeid en zorg en het inrichten van het (dagelijks) gezinsleven. Dit sluit aan bij de belangrijkste resultaten van het onderzoek.
- Op 20 februari spreekt u met vertegenwoordigers van een aantal maatschappelijke organisaties over de uitkomsten van het onderzoek. Dit kan als input dienen voor de brief. De voorbereiding is toegevoegd in de bijlage.
- De belangrijkste trends van gezinnen uit het onderzoek zijn:
 - Er is sprake van een **4** dalend geboortecijfer, een afname in adoptie, een afname van huwelijken en een toename van diverse gezinsvormen.
 - Hoewel het besteedbaar inkomen onder gezinnen gemiddeld groeit, krijgt een steeds grotere groep te maken met bestaansonzekerheid.
 - Arbeidsparticipatie blijft toenemen onder moeders. De combinatie van werk en zorg blijft intensief, met name als er ook mantelzorg verleend wordt.
 - Gezinnen zien weinig mogelijkheden om hun woonbehoeften te realiseren en geven aan het gevoel te hebben vast te zitten.
 - Het socialemediagebruik van kinderen en jongeren is de afgelopen vijf jaar meer dan verdubbeld.
 - De mentale gezondheid van gezinnen staat onder druk.

² Kamerstukken II, 2024/25, 36 600 XV, nr. 51.

Pagina: 3

 Nummer: 1 Auteur: Hijum, Y.J. van Onderwerp: (Unknown) Datum: Onbepaald
Eens maar onderken serieuze en reële knelpunten

 Nummer: 2 Auteur: Hijum, Y.J. van Onderwerp: Highlight Datum: Onbepaald
vrije keuze is.

 Nummer: 3 Auteur: Hijum, Y.J. van Onderwerp: Highlight Datum: Onbepaald
meerurenvoordeel
bovenstaande vragen nu uitzoeken, om deels te voldoen aan de wens om
meer informatie voorafgaand aan de voorjaarsbesluitvorming. Wij adviseren u
echter om in één keer de antwoorden op te nemen in een brief over de
hervorming van het belastingstelsel, die in\ronnd mei uitgaat.
situatie van gezinnen in Nederland
huidige ervaringen en knelpunten van gezinnen
arbeid en zorg en het inrichten van het (dagelijks) gezinsleven.
20 februari spreekt u met vertegenwoordigers van een aantal
maatschappelijke organisaties over de uitkomsten van het onderzoek.
input dienen voor de brief.

 Nummer: 4 Auteur: Hijum, Y.J. van Onderwerp: Highlight Datum: Onbepaald
dalend geboortecijfer,
bestaansonzekerheid.
Arbeidsparticipatie blijft toenemen
mogelijkheden om hun woonbehoeften
socialemediagebruik
mentale gezondheid van gezinnen staat onder druk.

- Er lijkt een toename in het **1** **tebrek aan controle in de opvoeding.**
- De **ongelijkheid op basis van sociaaleconomische status** neemt toe.
- Het onderzoek doet vier aanbevelingen:
 1. Versterk de **randvoorwaarden voor gezinsvorming;**
 2. Verbeter de ondersteuning voor gezinnen;
 3. Ondersteun ouders bij de combinatie van werk en gezin;
 4. Zorg voor betere afstemming over gezinsbeleid.

Datum
12-02-2025

Onze referentie
2025-

Toelichting

Planning

- Onderstaand de planning. We zijn nog met u in gesprek over hoe de verzending van deze brief en het onderzoeksrapport zich verhoudt tot het commissiedebat Arbeidsmarktbeleid op 6 maart.

17 februari	Beleidsstaf
19 februari	Werkgroep Stichting van de Arbeid
20 februari	Rondetafel maatschappelijke organisaties
5 maart	Regiegroep
17 maart	CSD
1 april	Evt. RSD
28 maart of 4 april	MR + verzending (afhankelijk van RSD)

Moties en toezeggingen

Met de brief wordt voldaan aan de moties:

- **Palland/Ceder:** Motie Palland/Ceder verzoekt een integraal onderzoek te laten uitvoeren naar de situatie van gezinnen in Nederland.³ Hieraan is voldaan met de uitvoering van dit onderzoek.
- **Stoffer:** Motie Stoffer verzoekt nogmaals om een integraal onderzoek naar de situatie van gezinnen in Nederland.⁴
- **Flach c.s.:** over positief gezinsbeleid, zie beslispunt 4.
- **Van Dijk c.s.:** roept op te onderzoeken of het Duitse systeem van 'een urenbank' meerwaarde heeft voor het combineren van werk en zorg. Hierover is op dit moment nog contact met Duitse collega's. De uitkomsten van dit gesprek verwerken wij nog in de brief.
- **Flach:** verzoekt de regering om keuzevrijheid voor ouders als uitgangspunt te hanteren bij arbeidsmarktbeleid en af te zien van rolbeïnvloeding. Wordt in de brief geadresseerd in passage over *Meer Uren Werkt!*
- **Potentieel:** een tussenstand over motie Vijlbrief, zie beslispunt 5.

Met de brief wordt ook aan een aantal toezeggingen voldaan:

- **Ceder:** het verzenden van een Kamerbrief over arbeid en zorg met daarin aandacht voor de vereenvoudiging van het verlofstelsel en een reactie op het onderzoek naar de situatie van gezinnen in Nederland.
- **Flach:** het verzenden van het rapport van het onderzoek naar de situatie van gezinnen in Nederland aan de Kamer.
- **Flach:** in gesprek gaan met maatschappelijke organisaties over de uitkomsten van het onderzoek naar de situatie van gezinnen in Nederland.
- **Flach:** in gesprek gaan met Duitsland om te leren over het concept "familiezorg".

³ Kamerstukken II 2021/22, 35925, XV nr. 59.

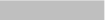
⁴ Kamerstukken II 2022/23, 36200, XV nr. 65.

 Nummer: 1 Auteur: Hijum, Y.J. van Onderwerp: Highlight Datum: Onbepaald
gebrek aan controle in de opvoeding.
ongelijkheid op basis van sociaaleconomische status
randvoorwaarden voor gezinsvorming;

Bijlagen

Volgnummer	Naam	Actie	Informatie
1	Onderzoek naar de situatie van gezinnen in Nederland	Ter informatie (niet verzenden)	
2	Annotatie rondetafelgesprek	Ter informatie (niet verzenden)	
3	Moties Kamerbrief arbeid en zorg	Ter informatie (niet verzenden)	

Datum
12-02-2025

Onze referentie
2025-

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

TER BESLISSING

Aan

Minister van SZW

Datum
24-02-2025

Onze referentie
2025- [redacted]

Opgesteld door
Persoonsgegevens [redacted]

Uiterlijk bij
4 maart 2025

Bijlage(n)
3

nota

CSD versie Kamerbrief combinatie arbeid en zorg (incl. gezinsonderzoek)

Aanleiding

In de DGW beleidsstaf van 17 februari spraken wij met u over de conceptbrief over het combineren van werk en zorg, incl. de kabinetsreactie op het gezinsonderzoek. N.a.v. uw reactie leggen we een tweede versie aan u voor.

Geadviseerd besluit

Graag ontvangen we z.s.m. uw reactie, zodat de brief op tijd is voor de CSD.

1. Bent u akkoord met de **1 wijzigingen en agendering** van deze versie van de brief in de CSD? Door de nieuwe insteek en toevoegingen rond demografie en zorg werd de brief onleesbaar met track changes. Zie onder kernpunten de belangrijkste wijzigingen.
2. Bent u akkoord met ons advies over **beleid rond het kindertal? (Zie de brief op p. 3 en – in dezelfde lijn – p. 12).**
Wij adviseren u om de kabinetslijn (n.a.v. demografiedebatten) aan te houden dat het kabinet **zich niet bemoeit met hoeveel kinderen mensen** willen en kunnen krijgen. Een hoger kindertal is geen oplossing voor de gevolgen van vergrijzing. Daarnaast is direct beleid gericht op het kindertal niet effectief.
3. VWS en SZW adviseren u om de **pgb niet te zien als een instrument dat kan worden gebruikt om informele zorg (in meerdere gevallen) formeel te maken.** Een **gezagsverhouding** is een wettelijk vereiste voor het bestaan van een arbeidsovereenkomst. In pgb gevallen ontbreekt die gezagsverhouding vaak.

Kernpunten

De brief is op uw verzoek aangepast op o.a. deze punten (zie ook toelichting):

1. De brief stelt scherper hoe demografische ontwikkelingen als vergrijzing een extra beroep doen op de combinatie van arbeid en zorg (en krapte en productiviteit).
2. De brief richt zich minder op vrije keuzes die mensen maken, en beroept zich meer op **3 collectieve verantwoordelijkheid.** Ook gezien de toekomstige scenario's rond **mantelzorg en de nodige flexibiliteit tijdens werktijd.** Daarnaast is de notie opgenomen dat sommige (financiële of zorg-) verantwoordelijkheden op mensen afkomen, i.p.v. dat dat hun keuze is.
3. U benoemt explicieter welke verantwoordelijkheid u voelt om als MSZW **coördinerend te zijn in het verder bij elkaar brengen van beleidsterreinen (ook n.a.v. het gezinsonderzoek).** Dit is in de brief aangepast zonder verantwoordelijkheden van andere bewindspersonen naar u toe te trekken.

Pagina: 6

 Nummer: 1 Auteur: Hijum, Y.J. van Onderwerp: Highlight Datum: Onbepaald

wijzigingen en agendering
beleid rond het kindertal? (Zie
zich niet bemoeit met hoeveel kinderen mensen
pgb niet te zien als een instrument dat kan
worden gebruikt om informele zorg (in meerdere gevallen) formeel te maken.
gezagsverhouding

 Nummer: 2 Auteur: Hijum, Y.J. van Onderwerp: (Unknown) Datum: Onbepaald

Akkoord met doorgeleiden
- check svp passage over vereenvoudiging verlof
- ik zoek nog wel naar iets meer concrete acties voor flexibiliteit in arbeidsrelaties, betere afspraken in CAO's en benutting
verlofregelingen (kunnen we nog in beeld brengen of sociale partners voldoende inspelen op de groeiende behoefte aan
flexibiliteit)

 Nummer: 3 Auteur: Hijum, Y.J. van Onderwerp: Highlight Datum: Onbepaald

collectieve verantwoordelijkheid.
mantelzorg en de nodige flexibiliteit tijdens werktijd.
coördinerend te zijn in het verder bij elkaar brengen van beleidsterreinen
(ook n.a.v. het gezinsonderzoek).

4. Reactie op vragen/moties over gezinnen: we hebben de balans gezocht tussen een inhoudelijke redenering volgen in de brief die breder is dan gezinnen, maar wel tegemoetkomen aan de vragen van de TK die specifiek **1** len op gezinnen. Dit doen we door de brief in te richten op het bredere verhaal, en een aparte passage en een bijlage aan gezinnen te wijden.

Datum
24-02-2025

Onze referentie
2025-

Toelichting

Na de beleidsstaf hebben we een volgende versie besproken met uw PA. We hadden het o.a. over motie Flach (nu gezinnen kort samengevat in inleiding), het kindertal en mensen die langs de kant staan i.r.t. krapte.

Advies over krimp bevolking en kindertal i.r.t. deze brief

In de periode 2000-2023 nam het gemiddelde kindertal per vrouw af van 1,72 naar 1,43. De huidige bevolkingsgroei (sinds 2015) wordt gedreven door het positieve netto migratiesaldo, doordat het geboorteoverschot (geboorten min sterftegevallen) een dalende trend kent en sinds 2022 negatief is.

Gevolgen krimpscenario

De Staatscommissie schetst de gevolgen van een scenario van nulgroei/bevolkingskrimp (16 tot 18 miljoen mensen in 2050) voor de arbeidsmarkt en economie. Dit scenario kan gedreven worden door netto emigratie tot 2050, een daling van het kindertal of een stagnatie van de levensverwachting. Een scenario van bevolkingskrimp in combinatie met vergrijzing leidt tot **2** erhoogde druk op de betaalbaarheid van de (ouderen)zorg, een hoger aandeel van het arbeidsaanbod dat in de zorg zal moeten werken, extra vraag naar mantelzorg, op korte termijn toenemende krapte door een stagnerend arbeidsaanbod (op lange termijn past de arbeidsvraag zich op het lagere aanbod aan) en een rem op de groei van het bbp (zowel in totaal als per hoofd van de bevolking) als de trend van lage productiviteitsgroei aanhoudt. Bevolkingskrimp en vergrijzing kunnen tevens een dempend effect hebben op productiviteit, doordat het arbeidsaanbod relatief ouder is, de (arbeidsintensieve) zorgsector relatief groter is¹ en er mogelijk een crowding-out effect optreedt van (overheids)uitgaven aan stimulering van innovatie door zorguitgaven. Daarentegen zouden personeelstekorten ten gevolge van een stagnerend arbeidsaanbod mogelijk wel kunnen resulteren in een sterkere prikkel om te investeren in arbeidsbesparende technologieën. Ook gaat een lagere bevolkingsomvang gepaard met een lagere druk op ruimte, klimaat en milieu.

Beleid rond kindertal

Wij adviseren u om de kabinetslijn (n.a.v. demografiedebatten) aan te houden. Deze lijn kent drie hoofdargumenten:

- 1.** Een hoger kindertal is geen oplossing voor de gevolgen van vergrijzing, doordat verhoging van het kindertal een vertraagd effect (20 à 30 jaar) heeft op de grijze druk. Tegen de tijd dat een eventuele verhoging van het kindertal effect heeft, is de piek van de vergrijzing (2040) al voorbij. De groene druk neemt hiermee bovendien direct toe: het aantal afhankelijke kinderen ten opzichte van de bevolking in de werkzame leeftijd. Deze toename van de groene druk gaat gepaard met toenemende druk op voorzieningen, zoals onderwijs en kinderopvang. De Staatscommissie Demografie wijst er tevens op dat een hoger kindertal een matigend effect op de arbeidsparticipatie kan hebben in verband met de zorg voor kinderen.

¹ [The macroeconomic and fiscal impact of population ageing](#)

 Nummer: 1 Auteur: Hijum, Y.J. van Onderwerp: Highlight Datum: Onbepaald
zien op gezinnen.

 Nummer: 2 Auteur: Hijum, Y.J. van Onderwerp: Highlight Datum: Onbepaald

verhoogde druk op de betaalbaarheid van de (ouderen)zorg,
een hoger aandeel van het arbeidsaanbod dat in de zorg zal moeten werken, extra
vraag naar mantelzorg, op korte termijn toenemende krapte door een stagnerend
arbeidsaanbod (op lange termijn past de arbeidsvraag zich op het lagere aanbod
aan) en een rem op de groei van het bbp (zowel in totaal als per hoofd van de
bevolking) als de trend van lage productiviteitsgroei aanhoudt.
dempend effect hebben op productiviteit, doordat
crowding-out effect optreedt
Wij adviseren u om de kabinetslijn (n.a.v. demografiedebatten) aan te houden.
Deze lijn kent drie hoofdargumenten:
Een hoger kindertal is geen oplossing voor de gevolgen van vergrijzing,
kindertal een matigend effect op de arbeidsparticipatie kan
hebben in verband met de zorg voor kinderen.

 Nummer: 3 Auteur: Hijum, Y.J. van Onderwerp: Free Hand Datum: Onbepaald

2. Het kindertal is ¹stig te beïnvloeden met rechtstreeks beleid. Studies wijzen op een beperkt of slechts kortstondig effect van direct beleid gericht op verhoging van het geboortecijfer (zoals cash transfers in de vorm van een baby bonus).² Volgens NIDI wordt een substantieel deel van de daling van het kindertal sinds 2010 gedreven door de kwetsbare economische positie van jongvolwassenen, waardoor zij het krijgen van kinderen uitstellen.³ In lijn hiermee toont empirie dat beleid dat zich inzet op verbetering van de randvoorwaarden voor het uitoefenen van een kinderwens wel effectief kan zijn voor verhoging van het kindertal.⁴ Deze randvoorwaarden vormen de kern van waar de voorliggende brief over gaat.
3. Achter deze argumentatie ligt ook een principiële vraag of en hoe de overheid zich met het krijgen van kinderen wil bemoeien. Dit vergt deels een politieke weging van een veelheid aan argumenten. Als wij kijken hoe het beleid er feitelijk uit ziet zouden wij duiden dat er een vrij brede consensus is voor een politieke lijn die niet expliciet stuurt op het krijgen van meer of minder kinderen, maar zich wel richt op de randvoorwaarden die mensen in staat stellen hun kinderwens te realiseren en op beleid dat (mensen met) kinderen ondersteunt in hun ontwikkeling.

Datum
24-02-2025

Onze referentie
2025

Advies over pgb als instrument om informele zorg in een arbeidscontract te gieten

Naar aanleiding van uw wens om intensieve zorgverlening via pgb bij deze brief te betrekken, is op p. 4 een ²gemene passage aan de brief toegevoegd. Wij adviseren u om dit niet uit te breiden in deze brief. Voor de zomer stuurt VWS i.s.m. SZW een brief over o.a. pgb.

VWS en SZW adviseren u om de pgb niet te zien als een instrument dat kan worden gebruikt om informele zorg in allerlei gevallen formeel te maken:

- Het is geen optie om informele pgb-zorgwerkzaamheden altijd te laten verrichten op basis van een arbeidsovereenkomst. De aanwezigheid van een gezagsverhouding is een wettelijk vereiste voor het bestaan van een arbeidsovereenkomst. In pgb gevallen ontbreekt die gezagsverhouding vaak.
- In familierelaties (bijvoorbeeld ouders die zorgen voor hun zieke kind) ontbreekt die gezagsverhouding veelal, waardoor geen sprake is van een arbeidsovereenkomst. Het is in principe geen vrije keuze om voor een arbeidsovereenkomst te kiezen. De omstandigheden van het geval bepalen welk type overeenkomst van toepassing is en die zijn casuïstisch van aard.

Het is daarom geen optie om informele pgb-zorgwerkzaamheden altijd te laten verrichten op basis van een arbeidsovereenkomst.

Wat we wel kunnen doen rond pgb

Samen met VWS verkennen we oplossingsrichtingen voor ³erkenemers die hun baan opzeggen om voor zieke familieleden te zorgen en daarbij pgb gebruiken als

² Gauthier, A. H. (2007). The impact of family policies on fertility in industrialized countries: a review of the literature. *Population research and policy review*, 26, 323-346.

³ Van Wijk, D. (2023), Later een eerste kind door slechtere economische omstandigheden? Demos 39(6): 1-3. <https://nidi.nl/demos/later-een-eerste-kind-door-slechtere-economische-omstandigheden/>

⁴ Bergsvik, J., Fauske, A., & Hart, R. K. (2021). Can policies stall the fertility fall? A systematic review of the (quasi-) experimental literature. *Population and Development Review*, 47(4), 913-964.

Pagina: 8

 Nummer: 1 Auteur: Hijum, Y.J. van Onderwerp: Highlight Datum: Onbepaald

lastig te beïnvloeden met rechtstreeks
princiëlere vraag of en hoe de
overheid zich met het krijgen van kinderen wil bemoeien.
beperkt of slechts kortstondig effect van direct beleid gericht op
verhoging van het geboortecijfer (zoals cash transfers in de vorm van eenbaby bonus).

 Nummer: 2 Auteur: Hijum, Y.J. van Onderwerp: Highlight Datum: Onbepaald

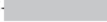
algemene passage aan de brief toegevoegd. Wij
adviseren u om dit niet uit te breiden in deze brief.
arbeidsovereenkomst.
gezagsverhouding is een wettelijk vereiste voor het bestaan van een
arbeidsovereenkomst.
waardoor geen sprake is van een
arbeidsovereenkomst. Het is in principe geen vrije keuze om voor een
arbeidsovereenkomst te kiezen.
Wat we wel kunnen doen rond pgb

 Nummer: 3 Auteur: Hijum, Y.J. van Onderwerp: Highlight Datum: Onbepaald

werknemers die hun
baan opzeggen om voor zieke familieleden te zorgen en daarbij pgb gebruiken als

1orm van inkomen. Bij het wegvallen van het pgb komen mensen vaak zonder inkomen te zitten, en kunnen zij ook niet terugvallen op de sociale zekerheid. De knelpunten die hierbij spelen hebben we niet in de brief opgenomen, omdat we dit nog aan het verkennen zijn. Daarnaast kijkt VWS ook naar **2**verbetering van de voorlichting over hoe pgb werkt, zodat degenen die vanuit pgb zorg verlenen zich bewuster zijn van de gevolgen van het wegvallen daarvan. In Q2 zullen we u over de oplossingsrichtingen voor dit probleem nader informeren, waarna er nog voor de zomer door VWS, in afstemming met SZW, een Kamerbrief hierover zal worden verzonden.

Datum
24-02-2025

Onze referentie
2025-

Advies over financiële verantwoordelijkheden (o.a. fiscaal) en eenverdieners

U vroeg in het kader van de doelen van de hervorming van het belasting- en toeslagenstelsel om – naast werken moet lonen – ook te benoemen dat mensen soms niet werken omdat ze voor iemand anders zorgen. U gaf daarbij aan dat de aandacht voor eenverdieners vanuit dat perspectief goed te begrijpen is. De oorspronkelijke tekst sluit een-op-een aan bij de taakopdracht van het hervormingstraject. Ons voorstel is om die tekst daarom ongewijzigd te laten. Elders in de brief hebben we wel het belang van onbetaald werk benadrukt.

N.a.v. uw vraag over de evaluatie van de Wet flexibel werken

U vroeg of de Wet flexibel werken (Wfw) is geëvalueerd en welke knelpunten er nog zijn. De Wfw is in 2020 geëvalueerd. Het beeld was positief: de meerderheid van de verzoeken tot flexibel werken werd geheel of gedeeltelijk gehonoreerd en procedureel bleek de wet goed werkbaar. **3**en verbeterpunt is de bekendheid: werknemers zijn niet altijd goed op de hoogte van de Wfw, terwijl een beroep op de Wfw juist kan helpen in gevallen waar de werkgever anders geneigd was een verzoek af te keuren. Hierop is in publiekscommunicatie aandacht besteed aan het recht op flexibel werken. In het regeerakkoord is opgenomen dat opnieuw wordt gewerkt aan de bekendheid van het recht op flexibel werken. In de brief is de link gelegd met de evaluatie.

Proces

Ambtelijk is deze versie van de brief afgestemd met VWS, OCW, VRO, BZK, JenV, en de brief is ter info gedeeld met EZ en FIN. Komende stappen:

- Regiegroep Stichting van de Arbeid op 5 maart;
- CSD op 17 maart, erna waarschijnlijk RSD;
- Verzending brief aan TK via de MR van 28 maart (bij geen RSD) of 4 april.

Pagina: 9

Nummer: 1	Auteur: Hijum, Y.J. van	Onderwerp: Highlight	Datum: Onbepaald
-----------	-------------------------	----------------------	------------------

vorm van inkomen.

Nummer: 2	Auteur: Hijum, Y.J. van	Onderwerp: Highlight	Datum: Onbepaald
-----------	-------------------------	----------------------	------------------

verbetering van de voorlichting over hoe pgb werkt,
zodat degenen die vanuit pgb zorg verlenen zich bewuster zijn van de gevolgen
van het wegvallen daarvan.
iemand anders zorgen.
aandacht voor eenverdieners vanuit dat perspectief goed te begrijpen
hervormingstraject.
N.a.v. uw vraag over de evaluatie van de Wet flexibel werken

Nummer: 3	Auteur: Hijum, Y.J. van	Onderwerp: Highlight	Datum: Onbepaald
-----------	-------------------------	----------------------	------------------

Een verbeterpunt is de bekendheid:
Proces

Bijlagen

Volgnummer	Naam	Actie	Informatie
1	Tweede versie Kamerbrief combinatie arbeid en zorg (incl. gezinsonderzoek)	Ter beslissing	Wij ontvangen uw opmerkingen graag uiterlijk 5 maart.
2	Opmerkingen MSZW [redacted] Concept Kamerbrief Arbeid en Zorg	Ter informatie uw schriftelijke opmerkingen bij de eerste conceptbrief	
3	Opmerkingen MSZW [redacted] Nota concept Kamerbrief Arbeid en Zorg (incl. gezinsonderzoek)	Ter informatie schriftelijke opmerkingen bij de vorige nota (2025- [redacted])	

Datum
24-02-2025

Onze referentie
2025-[redacted]

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

TER BESLISSING

Aan

Minister van SZW

Datum
17-03-2025

Onze referentie
2025

Opgesteld door
Persoonsgegevens

nota

MR versie Kamerbrief combinatie arbeid en zorg (incl. gezinsonderzoek)

Aanleiding

U heeft twee keer meegelezen op de Kamerbrief over de combinatie tussen arbeid en zorg (incl. gezinsonderzoek). De CSD is akkoord met verzending naar de MR. In de bijlage van deze nota staan antwoorden op uw vragen bij de vorige nota.

Bijlage(n)
0

Geadviseerd besluit

Graag uw akkoord voor **1** borgeleiding naar de MR van 28 maart.

Kernpunten

Zie de geel gemarkeerde passages in de brief voor de wijzigingen tussen de laatste versie die u heeft gelezen en de CSD van 17 maart. Het gaat vooral om **wijzigingen n.a.v. uw opmerkingen, die van andere departementen en sociale partners. In track changes staan wijzigingen op verzoek van SCP en CPB.**

Toelichting

Regelnummers kloppen als het document op 'eenvoudige markering' staat.

Aanpassingen op verzoek van sociale partners (Regiegroep 5 maart)

Op verzoek van sociale partners staan er in de brief verwijzingen naar een aantal concrete initiatieven. Bijv. rapporten van het SER Jongerenplatform (regel 407-409), het vrijwilligers-initiatief Good Busy (regel 393-395) en een verwijzing naar het aankomende SER-advies over werk en mantelzorg eind 2025 (regel 186-189). Op de vraag of dit SER-advies (of de analyse-fase hiervan) kan worden afgewacht voor verzending van de brief, hebben we aangegeven dat dit niet mogelijk is i.v.m. de toezegging om de brief in Q1 van dit jaar te verzenden.

Verder wordt op verzoek van de sociale partners iets concreter ingegaan op de aanbevelingen uit het SER-advies Balans in maatschappelijk verlot (december 2023), waaronder de wens voor een 'herkenbaardere overheidsbijdrage', waarvoor op dit moment geen middelen beschikbaar zijn (regel 294-303). Sociale partners geven aan dat ze dit graag anders hadden gezien.

Aanpassingen n.a.v. Commissie Sociaal Domein van 17 maart

Op aanraden van het SCP zijn de volgende passages toegevoegd:

- Flexibel werken gaat niet alleen gaat over het aanbieden van flexibele **3** **erktiiden**, maar ook over de **zeggenschap** die werknemers krijgen over hun **werktijden en werkplaats** (regel 248-251).

Pagina: 11

 Nummer: 1 Auteur: Hijum, Y.J. van Onderwerp: Highlight Datum: Onbepaald
doorgeleiding naar de MR van 28 maart.
wijzigingen n.a.v. uw opmerkingen, die van andere departementen en sociale
partners. In track changes staan wijzigingen op verzoek van SCP en CPB.

 Nummer: 2 Auteur: Hijum, Y.J. van Onderwerp: (Unknown) Datum: Onbepaald
Akkoord

 Nummer: 3 Auteur: Hijum, Y.J. van Onderwerp: Highlight Datum: Onbepaald
werktijden,
werktijden en werkplaats

- Kinderopvang als belangrijke voorwaarde benadrukken, en dat de stelselwijziging anders uitpakt voor verschillende inkomensgroepen. De toegevoegde zinnen zijn op basis van de hoofdlijnenbrief KO geschreven (van 11 november). (regel 280-284)
- Welke rol de Nederlandse (deeltijd)cultuur meespeelt in een beslissing om meer uren te gaan werken, incl. een verwijzing naar het SCP onderzoek 'De werkende duizendpoot' uit 2019. (regel 325-332)

Datum
17-03-2025

Onze referentie
2025- [redacted]

En op aanraden van het CPB:

- Een onderzoek van de UVA waaruit het verband blijkt tussen een hogere pensioenleeftijd en een lager aantal kleinkinderen van deze gepensioneerden. (regel 625-631)
- De babyboete waardoor vrouwen nog steeds fors minder gaan werken na komst van een kind (regel 477-486).

Aanpassingen n.a.v. verzoeken andere departementen

En marge van de CSD hebben VWS en JenV verzocht om deze wijzigingen:

- o Mantelzorg en werk (regel 173-179): cijfers aangepast zodat dit beter past bij de huidige context en de toekomstige opgave.
- o Kleine pgb's in het sociaal domein (regel 198-202): aanscherping van VWS.
- o Juridische positie regenbooggezinnen (regel 685-694): J&V had een update. Deze wijzigingen zijn in tracks weergegeven.

Verder hebben we zelf enkele argumenten aangescherpt met extra onderzoeken of cijfers. Die zinnen zijn ook geel gemarkeerd.

Rectificatie stand van zaken juridische positie regenbooggezinnen

In de eerste beslisnota voor deze Kamerbrief (referentie: 2025- [redacted]) staat per abuis verkeerde informatie over de stand van zaken omtrent de juridische positie van regenbooggezinnen (beslispunt 2a in betreffende nota). Hierbij willen we dit graag rechtzetten door u de juiste stand van zaken mee te geven:

- De Staatssecretaris Rechtsbescherming heeft recent aan de Tweede Kamer per brief d.d. 10 maart 2025 medegedeeld dat het kabinet binnen de rijksbegroting vooralsnog geen middelen heeft gereserveerd voor de implementatie en uitvoering van een wettelijke regeling voor meerouderschap en meerpersoonsgezag. Verder zal invoering van een wettelijke regeling een flinke opgave betekenen voor diverse uitvoeringsorganisaties die momenteel al fors onder druk staan door geplande (systeem)wijzigingen en beleid- en wetgevingstrajecten. Het opstellen en invoeren van een wettelijke regeling vraagt daarnaast (te) veel capaciteit van de ministeries en uitvoeringsorganisaties
- Op 12 maart is hierover in het commissiedebat Personen- en familierecht gesproken. Er volgt nog een tweeminutendebat. De inzet vanuit de Staatssecretaris Rechtsbescherming op draagmoederschap is nog in beraad.

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

Bijlage: reactie op uw vragen bij nota 2025- (6 maart)

Bij de vorige nota merkte u op dat u zoekt naar iets meer concrete acties voor (1) flexibiliteit in arbeidsrelaties, (2) betere afspraken in cao's, (3) benutting verlofregelingen en vroeg u of (4) sociale partners voldoende inspelen op de groeiende behoefte aan flexibiliteit.

Datum
17-03-2025

Onze referentie
2025-

- (1) We gaan ervanuit dat u bij 'flexibiliteit in arbeidsrelaties' vooral doelt op flexibel werken en wendbaarheid.

Het staat werkenden geheel vrij om van baan en daarmee van contract(-soort en -duur) te wisselen naar iets dat beter past bij hun privésituatie op dat moment. Als je bij dezelfde werkgever blijft, kan er veel binnen de Wet flexibel werken (zie onder 2). En als er niet voldoende flexibiliteit wordt geboden, stemmen sommige mensen met hun voeten.

Natuurlijk kunnen we nog met sociale partners in gesprek of de mogelijkheden die er nu zijn m.b.t. wendbaarheid voldoende worden benut. Maar tegelijkertijd zien we bijvoorbeeld veel mobiliteit binnen de sector zorg en welzijn.¹ Binnen twee jaar heeft 40% binnen deze sector de uren naar boven of beneden aangepast.²

Breder in de arbeidsmarkt zien we dat er in de periode van 2013 t/m 2024 3,9% van de werknemers per kwartaal wisselde van werkgever.³ Over een langere periode (1992-2020) is er geen stijgende lijn in het aandeel baanveranderaars te zien.⁴ Wel hangt het aantal baanwisselingen nauw samen met de economische conjunctuur. Uit OECD-data blijkt dat de arbeidsmobiliteit van Nederland dicht bij het OECD-gemiddelde ligt, terwijl het percentage met een flexibel contract met 27% meer dan twee keer zo hoog ligt als het OECD-gemiddelde van 12%.^{5 6} Werknemers die voldoende aandacht voor duurzame inzetbaarheid door de werkgever ervaren, zijn minder vaak op zoek naar ander werk.⁷

Wat betreft contractuitbreiding geldt vaak: eens deeltijd, altijd deeltijd.⁸ Ook als de situatie verandert en bijv. kinderen uit huis zijn. Hierover is een passage opgenomen in de brief, mede n.a.v. input van CPB. In de praktijk blijkt dat het gesprek over contractuitbreiding vaak niet eens aan bod komt in functioneringsgesprekken. Het Nationaal groeifondsprogramma 'Meer uren werkt' gaat aan de slag met interventies op de werkvloer om uit te vinden wat écht werkt om urenuitbreiding te realiseren, zodat vervolgens de hele arbeidsmarkt daarvan kan profiteren.

- (2) Op grond van de Wet flexibel werken kan een werknemer verzoeken om o.a. de arbeidstijd, arbeidsplaats en werktijd (rooster) te wijzigen. Uit onderzoek naar cao-afspraken over Arbeid en Zorg van UAW (2023) blijkt dat in 50 van de 108 onderzoekcao's (34% werknemers) naar de Wet flexibel werken werd verwezen. In 59 cao's (48% werknemers) was een bepaling opgenomen over

¹ Uitstroom zorg en welzijn is klein, wel veel wisselingen binnen bedrijfstak | CBS (juni 2024)

² AZW-breed: Meer of minder uren werken in zorg en welzijn, 2021Q4-2023Q4 | CBS

³ CBS (laatste update febr. 2025) StatLine - Werknemer; wisseling van werkgever

⁴ SCP 2022 Veranderen werkenden vaker van positie op de arbeidsmarkt? | Arbeidsmarkt in kaart: Wel- en niet-werkenden - editie 3 - SCP

⁵ Webpublicatie De Nederlandse economie in historisch perspectief: 3 Arbeidsaanbod en werkgelegenheid | CPB.nl

⁶ https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2021/12/labour-market-transitions-across-oecd-countries-stylised-facts_c3feae66/62c85872-en.pdf

⁷ Aandacht voor duurzame inzetbaarheid is de sleutel voor behoud - AZW Info

⁸ Eens deeltijd, altijd deeltijd. Waarom vrouwen in deeltijd blijven werken als ze 'uit' de kleine kinderen zijn | Publicatie | Sociaal en Cultureel Planbureau 2022

Deze pagina bevat geen opmerkingen.

thuis- of hybride werken. Over tijd- en plaats-onafhankelijk werken waren in 11 cao's (3% werknemers) afspraken gemaakt.

Datum
17-03-2025

- (3) Benutting (toegankelijkheid) van de verlofregelingen is een van de aandachtspunten in de vereenvoudiging van het verlofstelsel en de communicatie daarover. We informeren u en de Kamer voor de zomer verder over de concrete beoogde vereenvoudigingsmaatregelen. Daarnaast wordt in 2025 het betaald ouderschapsverlof geëvalueerd. We informeren u hierover bij de eerstvolgende brief over de vereenvoudiging van het verlofstelsel.
- (4) Zowel werkgevers- als werknemersorganisaties gaven (bij eerdere brieven) aan dat zij goede voorbeelden van flexibel werken om zich heen zien. En dat niet alle afspraken op de werkvloer in cao's (of principeakkoord) zijn gegoten. Eind dit jaar wordt het nieuwe cao-onderzoek naar Arbeid en Zorg verwacht. Hierin is aandacht voor verlofregelingen en flexibel werken. Als er aanleiding voor is, zullen we de resultaten hiervan met sociale partners bespreken.

Onze referentie
2025-

Deze pagina bevat geen opmerkingen.